

УДК 025.5:001.891.57:004:027.7(477.74)

В. П. Пружина, заступник директора з наукової роботи

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Наукова бібліотека

Вул. Преображенська, 24, Одеса, 65082, Україна

Тел. 726-04-01

МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В НАУКОВІЙ БІБЛОТЕЦІ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. І. І. МЕЧНИКОВА.

У зв'язку із введенням новітніх технологій в бібліотечну роботу представлено нові форми роботи інформаційно — бібліографічного відділу бібліотеки вищого навчального закладу. Розглянуто інформаційне обслуговування користувачів бібліотеки із використанням електронної інформації.

Ключові слова: інформаційно-бібліографічні послуги, інформаційно-бібліографічне обслуговування, бібліотека вищого навчального закладу, новітні технології, бази даних, модель бібліографічного обслуговування.

Нові освітні стандарти, інновації в інформаційних технологіях суттєво змінили характер діяльності вузівських бібліотек, привели до значної модернізації їх практики. Однак сучасні перетворення в бібліотечній справі не вплинули на основну місію та задачі бібліотек перед суспільством. Для бібліотек вузів незмінним лишається їх основне функціональне значення: забезпечення та підтримка учбової та наукової діяльності користувачів, виховна та просвітницька робота.

Перспективним напрямком розвитку Наукової бібліотеки Одеського національного університету є послідовна трансформація в бібліотеку нового типу, яка здатна здійснювати інформаційне забезпечення наукових досліджень та інноваційної діяльності, крупних програм та процесів освітнього, економічного, соціального та технологічного характеру.

Сьогодні до послуг читачів НБ ОНУ — найширша інформація, яку може дати комп'ютеризована бібліотека. При оцінці послуг, які надає Наукова бібліотека ОНУ ім. І. І. Мечникова ми орієнтуємося на корисність та відповідність запиту, сучасність і оперативність виконання, інформативність та змістовність, методи, способи виконання та надання. Тому колектив НБ постійно удосконалює свою діяльність.

Це участь в різноманітних програмах, реорганізація структури бібліотеки, модернізація управління бібліотечними ресурсами, оновлення раніше закупленого обладнання і т. д. Так в 2004р. згідно Постанови Кабінету Міністрів № 1241 фонд стародруків, рідкісних видань та рукописів Наукової бібліотеки ОНУ входить до Державного реєстру об'єктів, які складають національне надбання. В зв'язку з цим Міністерство освіти і науки України виділяє кошти, які використовуються для створення необхідних умов збереження колекцій та наближення їх до читача засобами оцифровки та сканування.

Традиційно — важливою і, разом з тим, найскладнішою та найперспективнішою сферою бібліотечно — інформаційної діяльності є інформаційно-бібліографічне обслуговування. Зараз бібліографічне обслуговування більш, ніж будь-який інший напрямок діяльності бібліотеки, відчуває потужний вплив цифрових технологій і інтенсивно змінюється під їх дією.

Сучасний підхід до бібліографічного обслуговування в НБ ОНУ характеризується наступними тенденціями:

1. персоналізація послуг: надання послуг передбачає встановлення індивідуального контакту між користувачем та спеціалістом бібліографічної служби і скеровано на задоволення індивідуальних бібліографічних потреб користувачів;

2. задоволення потреби в інтелектуальній продукції як найбільш комфортній для користувачів: підготовка інтелектуального продукту включає не тільки виконання довідок на основі бібліографічного пошуку, а й аналітико-синтетичну переробку інформації;

3. культивування неприпустимості відмови користувачу в придбанні послуги (завжди існує можливість в протипагу відмови запропонувати користувачу варіанти, які дозволяють в якійсь мірі задовольнити його інформаційну потребу).

Якість продуктів та послуг споживач безпосередньо пов'язує з якістю поставщика цих продуктів. В бібліотеці НБ ОНУ таким поставщиком і є інформаційно-бібліографічний відділ.

Єдиної сучасної моделі інформаційно-бібліографічного обслуговування, яку можна застосувати до всіх бібліотек немає: кожна бібліотека обирає організаційні форми і методи згідно зі своїми задачами, можливостями та традиціями.

З метою регламентації й оптимізації інформаційно-бібліографічного обслуговування в НБ ОНУ сформована своя модель бібліографічного обслуговування. Ця система представляє собою сукупність інформаційно-бібліографічної служби, інформаційних ресурсів і комунікаційних систем. Сьогодні в систему інформаційно-бібліографічного обслуговування НБ ОНУ входить: система каталогів і картотек (традиційних та електронних), інформаційно-бібліографічний відділ, інформаційні читальні зали та Читальний зал Інтернет та електронних документів.

Через те, що в інформаційних читальних залах зібрані спеціалізовані фонди і обслуговується особлива аудиторія, всі співробітники цих залів ведуть бібліографічну роботу. Координуючим центром є інформаційно-бібліографічний відділ, уповноважений оцінювати якість бібліографічної продукції та послуг інших підрозділів бібліотеки. Суб'єктами бібліографічної служби виступають бібліографи та бібліотекарі — співробітники інформаційних залів, а також інших підрозділів, які виконують бібліографічну роботу. Така організація роботи пов'язана також і з тим, що в НБ ОНУ виділені спеціалізовані відділи обслуговування по факультетам. Таким чином, в кожному відділі співробітники також виконують бібліографічну роботу за профілем факультету.

Але як же своєчасно забезпечити користувачів НБ сучасною інформацією?. Важливим джерелом у розповсюдженні наукової інформації є науковий журнал — як першоджерело для публікації наукових ідей, теорій, результатів досліджень, місце для критичного розгляду наукових результатів. Публікації в наукових журналах за оперативністю завжди випереджували інші види публікацій, наприклад монографії. Тому близько 60 % нашого фонду складають періодичні видання.

В 2007 році Наукова бібліотека підписує 877 журналів з різноманітних галузей знань, 114 — в електронному вигляді. Крім того 580 од. журналів отримано бібліотекою в дар або по книгообміну. Бібліографи зобов'язані працювати з колекцією друкованих журналів та одночасно з електронними. Використання традиційних друкованих джерел і технологій аналітичної обробки документів робить процес бібліографічного інформування досить трудомістким. Щоб завжди мати під рукою актуальну інформацію з періодики, необхідно проводити оперативну обробку статей в обмежено короткі терміни. Враховуючи велику кількість назв, це стає складною задачею для інформаційно-бібліографічного відділу. Тому періодичні видання з кожної галузі були розподілені між бібліографами та співробітниками інформаційних читальних залів, що досить прискорило процес класифікації журналів. Кожний співробітник класифікує визначену кількість журналів, а інформаційні читальні зали умовно стали підсистемою інформаційно-бібліографічного відділу, тому що працюють в тандемі з бібліографом-галузевиком. Важливим фактором якісного виконання роботи — є рівень професіоналізму співробітників цих відділів. Аналітичний розпис періодичних видань виконує лише технічний співробітник бібліотеки.

В такій роботі є умісним створення корпорації між вузівськими бібліотеками м. Одеси. З цією метою, а також для надання методичної, інформаційної та консультативної допомоги, методичним відділом Наукової бібліотеки ОНУ була ініційована робота по ознайомленню з діяльністю бібліографічних відділів вузівських бібліотек м. Одеси і створена група, до складу якої входили провідні бібліографи міста. Було відзначено, що спостерігається позитивна динаміка розвитку інформаційно-бібліографічної роботи. І такі вищі навчальні заклади, як Економічний ун-т, Медичний

університет та Морський університет уже готові вступити в корпорацію з НБ ОНУ. Тому була укладена угода між цими бібліотеками та Науковою бібліотекою ОНУ про спільну діяльність.

Для вирішення пріоритетних задач в НБ існує досить гнучка організаційна структура. Більш ефективно забезпечити читачам доступ до наукових знань бібліографи можуть, використовуючи нові інформаційні технології. Тому, згідно графіку, їх робочий час проходить в Читальному залі Інтернет та електронних документів. Крім бібліографів в Залі чергують також оператори, які слідкують за АБІС “Libeg media” та виконують різноманітну технічну роботу з обслуговування читачів (сканування, запис на дискету, відіслання електронної пошти і т. п.).

В системі інформаційно — бібліографічного обслуговування НБ ОНУ надаються практично всі види інформаційно-бібліотечних послуг: довідково — бібліографічні, інформаційно — аналітичні та консультаційні.

Виконуються всі типи довідок. Найбільшою популярністю користуються послуги, які надаються в режимі автоматизованого бібліографічного обслуговування. Найважливіші задачі бібліографа, як спеціаліста в галузі пошуку інформації, полягають в тому, щоб зорієнтувати користувача в електронних ресурсах, ознайомити з найбільш раціональною методикою пошуку; навчити його навикам самостійної роботи з базами даних, а також умінню знаходити, оцінювати та правильно використовувати електронні бібліографічні і довідкові ресурси; рекомендувати користувачам ті джерела, які в найкращій мірі задовольняють їх індивідуальні потреби в бібліографічній інформації.

Із впровадженням в роботу НБ електронних технологій, інформаційно-бібліографічне обслуговування вийшло на новий рівень. За останні роки потреба в інформації на електронних носіях значно зросла і, як показав досвід, використання ЕК та БД дозволяє підвищити якість обслуговування наших користувачів: здійснювати швидкий пошук за елементами бібліографічного запису документа і їх комбінацій, виконувати складні запити, робити раздруковки фрагментів ЕК, БД (EBSCO, FALCON, ВІНІТІ, ІНІОН, Іст Вью, Ліга-закон та ін.).

В межах програми “Электронная информация для библиотек eIFL” НБ ОНУ має доступ до широкого спектру онлайн-інформаційних ресурсів. Сьогодні ми маємо можливість працювати з такими відомими в світовій науковій спільноті ресурсами як бази даних Intas, Hinari, Springer, Blackwell тощо.

У 2006 р. Наукова бібліотека ОНУ придбала доступ до електронної бібліотеки дисертацій Російської державної бібліотеки. Дисертації з усіх галузей знань зберігаються в РДБ в єдиному екземплярі. Архів з 1944 року. Щорічно надходить біля 17000 тис. кандидатських та 8000 докторських дисертацій.

Для сучасного та досконалого обслуговування НБ ОНУ також придбала БД “Все энциклопедии Рубрикона”.

З моменту отримання доступу до Інтернет об’єм ДБА бібліотеки фактично одночасно розширився на декілька порядків за рахунок наданих в Мережі довідкових та енциклопедичних видань, електронних каталогів бібліотек, бібліографічних баз даних та інших корисних джерел. До послуг бібліографа велика кількість електронних каталогів найбільших зарубіжних та українських бібліотек, універсальні та галузеві бібліографічні бази даних.

Електронні джерела не потребують технічної обробки, однак виникає цілий спектр процесів, пов’язаних з експлуатацією цифрових інформаційних масивів. Функції бібліографів уже почали зміщуватись з технічного обслуговування підсобного фонду (технічна та смислова обробка видань та книговидача) на змістовну роботу з мережевими джерелами (актуалізація переліку довідкових матеріалів на сервері бібліотеки, консультування читачів при роботі з ресурсами Інтернет, віддалена інформаційна підтримка читачів).

Тому бібліографи НБ створюють і удосконалюють веб-сторінку з використанням профільних ресурсів Інтернет за тематикою, яка цікавить учених та студентів. Фактично, це аналог традиційних бібліографічних покажчиків.

Крім того ведеться активна робота по створенню власних баз даних. Це бібліографії та біобібліографії вчених ОНУ (І. І. Пузанов, О. Г. Топчів, Д. П. Урсу, Ю. Д. Шуйський), науково-довідкові видання, які готують та видають співробітники Наукової бібліотеки (Професори Одеського (Новоросійського) університету, Випускники Одеського (Новоросійського) університету), тематичні покажчики, підготовлені по фондам НБ (Дарители Научной библиотеки ОНУ им. И. И. Мечникова, Каталог XVI — XVII ст., Причерноморские немцы (1803-2003), Благотворительность в Одессе, Поляки в Одессе, Остров Змеиный) та ін.

Постійно поповнюється повнотектова БД “Праці вчених ОНУ”.

В 2002 р. розпочата робота по створенню ретроспективної БД “Стародруки” і сьогодні вона містить більш ніж 2200 записів.

Важливим і авторитетним є участь у створенні Державного реєстру книжкових пам’яток України.

Втіленням нових форм інформаційно-бібліографічної роботи є організація віртуальної довідкової служби. В НБ віртуальні довідки виконуються в робочому порядку різними співробітниками інформаційно-довідкового відділу, в залежності від ступеня їх навантаженості та галузевої спеціалізації.

Сьогодні локальна мережа НБ є підсистою мережі Одеського національного університету. Це дало можливість доведення відділеної інформації до користувачів. Прийом та виконання бібліографічних довідок, здійснення оборотного з’язку з професорсько-викладацьким складом, співробітниками, аспірантами, співшукачами відбувається за допомогою локальної мережі, а також з використанням електронної пошти.

Виходячи з цього можна зробити висновки, що на сучасному етапі для оцінки якості роботи бібліотеки вищого навчального закладу важливі такі показники:

- повнота охоплення колективу університету бібліотечним обслуговуванням;
- відсоткове співвідношення розкритої для електронного користування інформації до загального об'єму довідкового апарату;
- наявність бібліосервісу.

Таким чином, можна зробити висновок, що бібліографічне обслуговування, яке побудоване на основі цифрових технологій, стало більш якісним за всіма основними параметрами. При цьому обслуговування здійснюється більш оперативно, підвищено рівень комфорту для читачів. Кардинально збільшилась доступність цієї форми обслуговування, що парадоксальним чином поєднується з пониженням трудовитрати на її здійснення зі сторони персоналу бібліотеки.

Однак поряд з цими позитивними тенденціями в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні існує ряд проблем. Необхідне підвищення рівня інформаційної культури користувачів бібліотеки, постійне підвищення кваліфікації бібліотечних робітників, оперативне створення повнотекстової ЕБ, взаємодія бібліотек в межах корпоративних об'єднань, координація роботи між бібліотекою та кафедрами. Ці проблеми бібліотека повинна вирішувати разом з керівництвом вищого навчального закладу.

В. П. Пружина, заступитель директора по научной работе

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова.

Научная библиотека

Ул. Преображенская, 24, Одесса, 65082, Украина

Тел. 726-04-01

МОДЕЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ И. И. МЕЧНИКОВА.

В связи с внедрением новых технологий в библиотечную работу представлены новые формы работы информационно-библиографического отдела библиотеки высшего учебного заведения. Показано информационное обслуживание пользователей библиотеки с использованием электронной информации.

Ключевые слова: информационно-библиографические услуги, информационно-библиографическое обслуживание, библиотека высшего учебного заведения, новые технологии, базы данных, модель библиографического обслуживания.

V. P. Prugina, Deputy Director

Scientific library of the Odessa Mechnikov University

24, Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine

Tel. 726 04 01

THE MODEL OF THE INFORMATION AND BIBLIOGRAPHICAL SERVICE IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE ODESSA NATIONAL MECHNIKOV UNIVERSITY

Summary

New forms of activities of the Department of Information and Bibliography Service of the University Library resulting from introduction of new technologies into the library service are represented. The operating of the information service of the readers using computer systems is demonstrated.

Keywords: information and bibliographical service, University library, new technologies, bases of data, the model of bibliographical service.